

egy kérdés teljesebb megközelítéséhez jut el. A bonyolult esztétikai vagy irodalompolitikai problémákban is természetes „eleganciával” találja meg nemegyszer azt a megoldást, amelyet nehezebb fegyverzetű, merevebb mozgású elődjei és pályatársai többnyire szem elől tévesztettek.

A magyar irodalmi közvélemény évtizedek óta megbotránkozva emlegeti Babits egyik *fiatalkori* esszéjének fordulatát, amelyben azt írta Petőfiről, hogy „nyárspolgár a zseni álarcában”, Aranyról pedig, hogy „zseni a nyárspolgár álarcában”. Benedek Marcell a fiatal Babits irodalomszemléletét magyarázva *egyetlen* zárójeles mondattal, amely arra figyelmeztet, hogy Babits megállapítását „*inkább tetszetős paradoxonnak kell tekinteniünk, mint irodalomtörténeti megállapításnak*”, megóv attól, hogy túlzott jelentőséget tulajdonítsunk ennek a fordulatnak. Eleve elvágja annak lehetőségét, hogy erre a paradoxonra bárki is elméleteket konstruáljon, de ugyanakkor értelmetlenné tesz minden túlzott megbotránkozást is Babits megállapításával kapcsolatban, amely szélsőséges megfogalmazásával szándékosan is ellentmondásra, vitára és végső soron a begyöpösödött közhelyek felülvizsgálatára ösztönzött.

Amit Benedek Marcell Babits *Ezüstkor*-előszavával kapcsolatban a költő sokat vitatott elefántcsonttorony-elméletéről elmond, szintén arra inspirál, hogy ezt a kérdést is az eddiginél árnyaltabban vizsgáljuk meg. Mi már csak az egykori nyilatkozat konkrét értelmét olvassuk ki a szavakból, Benedek Marcell a kortárs biztonságával a kimondott szó akusztikáját is érzi, a döbrent csendet és megrendülést, amely Babits drámái — vagy illőbb szóval: prófétái — jóslatait követte. „Mi pedig itt állunk egy kicsit morcan és vénen már, tornyunk nem véd többé, s nem tudjuk megvédeni mi sem, ablakait bezúzta a vihar, minden szél hajunkba kap s csupaszra cibálja mellünket, s ha volna is erőnk fároszt gyújtani: fároszhoz tükör kell s hol van nekünk tükörünk? s különben is, milyen lángot gyújthatnánk, amit el nem oltana a szél? ... Minden, amihez legáldozatosabban tapadtunk, örökségünk és munkánk, ott áll a pusztulás lottó-lajstromán, s már sejtjük a nagy sziklát a sötétben, amiken hajóink úgy zúzódhatnak szét, mint a tojás-héj. Barbár erők feszülnek körülöttünk a sötétben”. Eddig tart a Babits-idézet és Benedek Marcell megállapítja: „*költőibb módon nem lehetne elsíratni a haladókultúrát és megjósolni a fasizmus uralmával járó rémségeket*”.

Ilyen minden nagyobb feltűnést kerülő, de mégis értékes *igazitások*, egészséges hangsúly-át helyezések, az eddigieknél szerencsésebb és árnyaltabb meghatározások és megfogal-

mazások jelentik az újdonságot Benedek Marcell Babits-könyvében.

Az is a szerző arányérzékét dicséri, hogy nem vág bele olyan problémákba, amelyek szétfeszítenék a kis könyv kereteit. Nem kívánja revízió alá venni a *Nyugat* körében kialakult és a legfontosabb vonásaiban ma is érvényes Babits-portrét, de amikor a költő egyéniségének szélsőségesen ellentétes vonásaira figyelmeztet: miszticizmus és naturalizmus, arisztokratizmus és élet-szomjúság, képzeletgazdagság és realizmus nem mindig harmonikus találkozására, már olyan problémákat érint, amelyek megoldására egy későbbi nagy Babits-monográfiának kell vállalkoznia, amelynek létrejöttére már régen várunk.

De amíg az megszületik és talán azután is gyakran nyúlunk Benedek Marcell szeretettel és jó ízléssel megírt kis Babits-könyvéhez.

Vargha Kálmán

Tamás Aladár: Fényben és sötétben. 1—2. köt.
Bp. 1968. Szépirodalmi K. 679; 769.

A két világháború közötti szocialista irodalom iránt az 50-es évek legvégétől fel-lendülő tudományos érdeklődés, mindenek-előtt a 100% című legális kommunista folyó-irat „felfedezése” egyre jobban előtérbe állította Tamás Aladár, az egykori szerkesztő személyét és munkásságát. Tanulmányainak, dolgozatainak, publicisztikai életművének jelentős és értékes része újra napvilágot látott a 100% c. folyóirat antológiakiadásá-ban, valamint az *aggodalom jegyében* c. kötetben; szépirodalmi működése is ismert volt, de mind ez ideig — nem kevéssé az összkiadás elmaradása miatt — nem lehetett átfogó képet alkotni munkásságának erről az oldaláról. Ezért hat a felfedezés erejével a most megjelent kétkötetes gyűjtemény, amely a Tamás Aladár-i oeuvre irodalom-történeti helyének kijelölését is lehetővé fogja tenni. Az alábbiakban csak néhány szempontot vetünk fel ezzel kapcsolatban, szándékosan eltekintve az életmű egyéb oldalainak s a tiszteletre méltó harcos élet-nek még csak utalásszerű ismertetésétől is.

A Tamás Aladár-i opusz kettős értelemben is jelentős a magyar irodalomtörténet számára. Egyrészt — elsősorban vissza-emlékező, önéletrajzszerű jellege miatt — fontos *segédeszköz* a hazai és az emigráns magyar szocialista irodalom tanulmányozásában; másrészt — mint a pusztá dokumentumértéken túl művészi értékeket is hordozó életmű — *alapvető tárgya* is az irodalomtörténetnek: a magyar szocialista irodalom egyik fejlődési vonulatának alkotó-elemét képezve. Kétségtelen azonban, hogy

a mai olvasónak viszonylag kevés élményt nyújtanak e regények és novellák, a legmaradandóbbnak talán lírája s néhány elbeszélése tűnik.

A tekintélyes oeuvre-nek két sajátos paradoxona van: az önéletrajzi jelleg, a memoárszerűség — néhol túlzott — dominálása és a prózai műfajok megkésettisége, az élményektől való több évtizedes távolága. Költészetében azonban igen erősen ott érezzük a 20-as évek eszmei-politikai helyzetében gyökerező nemzedéki és egzisztenciális válság szorítását. A forradalmak bukása után szerte Európában fellendülő avantgarde líra legjobb hagyományait követi, kezdetben ugyanaz a dinamikus, mindent átfogó lendületes expresszionizmus, futurizmus jellemzi, mint a Kassák-csoportot már a tízes évek második felében. Elvont és konkrét mozzanatok egyaránt tartalmazó áhítatos szeretetkultusza a kor fojtogatásában a szaggató magány élményével párosul, s egy szép humanista perspektíva megáldomására készíti („dermedt éveimet hordozom szemeimben és újraálmodom a föld összetört reményeit”). Áttetsző víziói fokozatosan telítődnek társadalmi konkrétsággal, s egy letisztult, „átesztétizált” politikum megszólaltatásával a szocialista líra avantgarde genézisű szárnyának jellemző típusát teremti meg. Ebben a költészetben a munkásosztálynak nem direkt politikai követelése kapnak hangot elsősorban, hanem a történelem menetében vezető szerephez jutott proletariátus humanista kiteljesedése, az emberi értéket teremtő és védő, a nembeli lehetőségeket valóra váltó küldetés-szerepe.

Prózai művei, keletkezési idejüket tekintve nehezen kapcsolhatók valamelyik hazai szocialista irányozathoz, mintegy átmenetet képeznek a 20-as, 30-as években domináló „valóságirodalom” és az 50-es, 60-as években elterjedt szocialista memoár-irodalom között. A 40-es évek Mexikójában íródott *Megsebzett ifjúság* c. regénye az avantgardista tagadásból az illegális kommunista mozgalomba javító értelmiségi-művészpályát teszi témává, számos kiváló részlettel, de az egységes megformáltság és a figurák egyénítettsége hiányának, a gyakori motiválatlanságnak és a politikum olykor túlzott didaktikusságának, a verbalizmusnak sajnos gyakran nem nélkülözött hibáival is. A mű azonban így is fontos lépcsőfok a szocialista regény fejlődésében, amely — véleményünk szerint — Déry Tibor *Feleletében* fog kiteljesedni.

A *Szétszórt paraszak* c. ciklus rövidebb-hosszabb visszaemlékezései forrásértékűek a 20-as évek hazai avantgarde-törekvései s a forradalmi-szocialista irodalom tanulmányozásának szempontjából. Csak utalhatunk a Marinetti-élményről, az Oláh

Gáborról, Szabó Lőrincről, a *Magyar Irás* c. folyóiratról, a romániai és franciaországi szürrealista iskolákról, Tristan Tzaráról, az Új Föld-csoportról, a 100%-ról s végül a bécsi, franciaországi és dél-amerikai emigrációs irodalomról szóló izgalmas elemzésekre. *Gyanús emberek* címmel — Kuncz Aladár és Markovits Rodion művei mellett is — a felszabadulás előtti magyar „lágerirodalom” jelentős darabját írta meg franciaországi internálásáról. A közvetlen önéletrajzi jellegtől távolodó, nagyrészt munkásmozgalmi témájú novellák — *Emberek a pusztában* stb. — pedig a realista magyar próza szocialista vonulatának figyelemre méltó alkotásai.

Agárdi Péter

Galla Endre: A világljáró magyar irodalom. — A magyar irodalom Kínában. Bp. 1968. Akadémiai K. 158 l. 8 t. (Kőrösi Csoma Kiskönyvtár, 5.)

Egy kis nép irodalma egy nagy és távoli nép kultúrájában: 1902-től, az első magyar témájú írás (egy Kossuth-életrajz) megjelenésétől a közelmúltig, az *Apostol* kiadásáig (1963) mutatja be a magyar irodalom útját Kínában Galla Endre kis könyve. Bevezetésképp a századforduló táján meginduló és a század első két évtizedében megerősödő szellemi kapunyitás történetét ismerteti, azt a folyamatot, amely az évezredek mozdulatlanságba zárt Kínát megmozdította és a modern történelem áramába bekapcsolta. Ebben a képben helyezi el a magyar kultúráról szóló első híradásokat, az 1898-as reformmozgalom két szellemi vezetőjének — már a mozgalom bukása után — közzétett írásait, amelyekben a távolba szakadt „rokon”, az Európában élő „sárgák” az elnyomás ellen küzdő kis nép példáját szolgáltatják a kínaiaknak. Liang Csi-csao Kossuth-életrajza és Kang Ju-vej naplójegyzetei európai körútja során tett pesti látogatásáról csak az első jeladások, az igazi irodalmi érdeklődés Lu Hszün és öccse, Csou Co-zsen cikkeiben jelentkeznek: ők már a magyar irodalomról, Petőfiről és Jókairól szereznek és tolmácsolnak információkat honfitársaiknak. Jókai az első magyar író, aki kínai nyelven olvashatóvá válik Csou tolmácsolásában: az 1908-ban megjelent „Egy különös hun lovag története” című fordítás az *Egy az Istent rejti*. 1918 táján, amikor a modern kínai irodalom megszületik, a magyar irodalom — a többi „gyenge és kis nép”, a „megalázott nemzetek” irodalmával együtt — az imperialista elnyomás elleni küzdelemből született új kínai irodalom segítő és ösztönző példaként kelt érdeklődést. A regényíró Sen Jen-ping